

*В.С. Андрух, В.Н. Андрух,
М.В. Слободян*

*МП «Ефект», м. Долина,
Івано-Франківська область*

СУЧАСНІ АСПЕКТИ БЕЗПЕРЕРВНОГО ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ ЛІКАРІВ У СФЕРІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ

Резюме

У статті наведено основні напрямки й перспективи розвитку системи безперервного професійного розвитку фахівців у сфері охорони здоров'я в аспекті Положення, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 28 березня 2018 р. № 302. Це Положення визначає основні організаційні засади безперервного процесу навчання та вдосконалення професійних компетентностей фахівців після здобуття ними вищої освіти у сфері охорони здоров'я та післядипломної освіти, що дозволить підтримувати й поліпшувати стандарти їхньої професійної діяльності відповідно до потреб системи охорони здоров'я. Процес навчання триватиме впродовж усього періоду професійної діяльності. Нова система безперервного професійного розвитку також має забезпечити належний контроль якості атестації фахівців галузі «Охорона здоров'я» та поліпшити якість медичної допомоги громадянам держави.

Ключові слова

Сучасні аспекти, безперервний професійний розвиток українських лікарів.

На високу якість надання медичної допомоги населенню впливає багато факторів, серед яких реалізація можливості післядипломної медичної освіти є чи не найпріоритетнішою. В умовах всезростаючих інформаційних потоків, швидкого оновлення медичних знань та впровадження в медичну практику високотехнологічних засобів діагностики і терапії лікар постійно опиняється в ситуації, коли він сам гостро відчуває потребу в постійному підвищенні свого професійного розвитку. До навчання також спонукає зростання рівня знань пацієнтів та суспільства в цілому з питань медицини, реформування системи охорони здоров'я та зміна політичного середовища [1, 2]. Зазначимо, що в найбільш розвинутих країнах Європейського союзу та США питанням професійної післядипломної освіти лікарів приділяється серйозна увага. Можна стверджувати, що високий рівень надання медичної допомоги в цих країнах є результатом безперервного професійного розвитку (БПР), який триває усе життя. БПР — це знання та вміння, які загально визнані та прийняті медичною професією в рамках базових засад.

За визначенням Європейського союзу медичних фахівців, безперервний професійний розвиток — це процес, завдяки якому працівники

охорони здоров'я постійно оновлюють знання та удосконалюють свою практичну діяльність, щоб якнайкраще відповідати потребам пацієнтів при наданні медичних послуг та власному професійному розвитку. БПР означає також постійне вдосконалення професійних компетенцій, що передбачає здатність успішно діяти на основі практичного досвіду, умінь та знань при вирішенні професійних завдань. У багатьох країнах БПР медичних працівників є важливою умовою сертифікації та ресертифікації медичної практики, яка визначає не тільки рівень компетенцій, необхідний для здійснення практики високоякісної медицини, але й мультидисциплінарний контекст при наданні медичної допомоги пацієнтам. Належна практика БПР наголошує, що безперервне навчання є моральним обов'язком медичного працівника, який, за етичним кодексом, відповідає за свою освіту протягом усього свого життя [2]. Система БПР поширена у всьому світі, але існують різні підходи та особливості її організації в різних країнах. Українська держава, починаючи з 2005 року, почала планомірно впроваджувати засади післядипломної медичної освіти. Це вимагало створення відповідної нормативно-правової бази та використання такого багатоцільового освітнього механізму, як Європейська кредитно-трансфер-

© В.С. Андрух, В.Н. Андрух, М.В. Слободян

на система (European Credit Transfer System). Запровадження набору кредитів з усіх видів професійної діяльності лікаря — з метою допуску до іспитів для присвоєння певної лікарської категорії — стало одним з етапів стандартизованої системи оцінювання рівня професійної компетенції фахівця [1, 5]. Для цього МОЗ України як головна акредитаційна установа держави вжила низку системних заходів. Зокрема, створено систему додипломної та післядипломної медичної освіти відповідно до вимог Всесвітньої федерації медичної освіти та основних положень Болонського процесу. Після всебічного обговорення актуального питання щодо впровадження системи набору балів лікарями з усіх видів медичної діяльності в закладах післядипломної освіти, навчальних та науково-дослідних установах, громадських організаціях (професійні асоціації та спілки, наукові товариства тощо) та лікарських колективах МОЗ України видав наказ № 484 від 07.07.2009 «Про затвердження змін до «Положення про проведення іспитів на передатестаційних циклах». Відповідно до нього розроблено та направлено для організації виконання й використання в практичній **роботі Критерії відповідності шкали значень певній лікарській (провізорській) категорії**. Також розроблено **Шкалу значень різних видів діяльності лікарів (провізорів) у період між передатестаційними циклами та підтверджуючі документи**.

Система БПР в Україні в подальшому вдосконалювалася і викладена у «**Положенні про систему безперервного професійного розвитку фахівців у сфері охорони здоров'я**», затвердженому Постановою Кабінету Міністрів України від 28 березня 2018 р. № 302. Це Положення визначає основні організаційні засади безперервного процесу навчання та вдосконалення професійних компетентностей фахівців після здобуття ними вищої освіти у сфері охорони здоров'я та післядипломної освіти. У ньому наголошується, що безперервний процес навчання лікарів дозволить підтримувати та поліпшувати стандарти їх професійної діяльності відповідно до потреб сфери охорони здоров'я та триватиме впродовж усього періоду професійної діяльності. Нова система БПР має забезпечити належний контроль якості атестації фахівців галузі «Охорона здоров'я» та поліпшити якість медичної допомоги українцям [4, 5]. У **Положенні** вжито терміни в таких значеннях:

- безперервний професійний розвиток фахівців у сфері охорони здоров'я — це безперервний процес навчання та вдосконалення професійних компетентностей фахівців після здобуття ними вищої освіти у сфері охорони здоров'я та післядипломної освіти в інтернатурі, що дає змогу фахівцю підтримувати або поліпшувати стандарти професійної діяльності відповідно до потреб сфери охорони здоров'я, який

триває протягом усього періоду професійної діяльності. Він включає участь у процесі формальної, неформальної та інформальної освіти у сфері охорони здоров'я;

- неформальна освіта у сфері охорони здоров'я (далі — неформальна освіта) — діяльність із підвищення власних знань та вмінь, яка проводиться за освітніми програмами та не передбачає присудження визнаних державою освітніх кваліфікацій за рівнями освіти, але може завершуватися присвоєнням професійних та/або присудженням часткових освітніх кваліфікацій;
- інформальна освіта (самоосвіта) у сфері охорони здоров'я (далі — інформальна освіта) — самоорганізоване здобуття фахівцями у сфері охорони здоров'я професійних компетентностей під час повсякденної діяльності, пов'язаної з професійною, громадською або іншою діяльністю. Інформальна освіта є обов'язковою складовою БПР і полягає в постійному підвищенні професійної компетентності та безперервному вдосконаленні професійних знань та вмінь. До її основних форм належать: участь у фахових нарадах, семінарах, науково-практичних конференціях, симпозиумах, з'їздах, виставках, симуляційних тренінгах, майстер-класах, курсах з оволодіння практичними навичками, стажування в клініках інших країн, дистанційне навчання, зокрема електронне — через фахові інтернет-ресурси. Організаторами заходів інформальної освіти, за які нараховуються бали безперервного професійного розвитку, можуть бути: МОЗ України; Національна академія медичних наук; МОЗ АР Крим; структурні підрозділи з питань охорони здоров'я обласних, Київської та Севастопольської міських держадміністрацій; заклади вищої освіти та заклади післядипломної освіти; професійні асоціації та спілки; громадські організації, міжнародні організації, їх представництва в Україні; міжнародні професійні асоціації; українські установи та організації, акредитовані міжнародними асоціаціями в галузі безперервної медичної освіти, тощо. Вимоги до таких заходів та критерії для віднесення їх до заходів інформальної освіти затверджуються МОЗ України;
- особисте освітнє портфоліо — сукупність задокументованих відомостей щодо персональних досягнень, проходження періодів підвищення кваліфікації, неформальної та інформальної освіти фахівців у сфері охорони здоров'я в процесі БПР;
- бал безперервного професійного розвитку — одиниця вимірювання навчального навантаження здобувача освіти. За проходження БПР нараховуються бали безперервного професійного розвитку, які підлягають обліку, що ведеться працівником (шляхом створення та ведення особистого освітнього портфоліо) та

роботодавцем. Бали БПР, які здобувач освіти отримав протягом безперервного професійного розвитку, підлягають щорічній перевірці органом, при якому утворено відповідну атестаційну комісію, на відповідність порядку та критеріям нарахування балів БПР, які встановлюються МОЗ України. Кількість балів за різні форми інформальної освіти в процесі БПР визначається і затверджується цією інституцією та використовується здобувачами освіти для формування індивідуальної освітньої траєкторії (див. Критерії нарахування балів БПР) [3].

Для лікарів, строк чергової атестації яких настає у 2019 р. та які навчалися на передатестаційному циклі у 2018 або 2019 рр., нараховується 50 балів безперервного професійного розвитку.

Лікарям, строк чергової атестації яких настає:

- у 2019 р. для атестації необхідно подати щонайменше 50 балів безперервного професійного розвитку, отриманих у 2018 або 2019 рр.;
- у 2020 р. для атестації необхідно подати щонайменше 50 балів безперервного професійного розвитку, отриманих у 2019 або 2020 рр.;

Додаток 5
до Порядку проведення атестації лікарів
(пункт 1 розділу V)

Критерії нарахування балів безперервного професійного розвитку

№ з/п	Вид діяльності	Кількість балів		Підтвердний документ
		в Україні	в інших країнах*	
1. Формальна освіта				
1.1	Присвоєння кваліфікації «лікар-спеціаліст» відповідної лікарської спеціальності. Нарухування балів у рік присвоєння кваліфікації	50	100	Сертифікат/диплом
1.2	Здобуття освітньо-наукового та наукового рівнів вищої освіти галузі знань «Охорона здоров'я (доктор філософії, доктор наук)». Нарухування балів у рік захисту дисертації	50	100	Диплом
2. Неформальна освіта				
2.1	Підвищення кваліфікації на циклах тематичного удосконалення в закладах (на факультетах) післядипломної освіти, у тому числі за змішаною (денною та дистанційною) формою освіти, тривалістю: 1 тиждень 2 і більше тижнів. Підвищення кваліфікації на курсах стажування в закладах (на факультетах) післядипломної освіти	25 50 50		Посвідчення/свідоцтво
2.2	Навчання або медичне стажування в закладі вищої освіти/закладі охорони здоров'я за межами закладу, де працює фахівець 3 кількості балів, отриманих за заходи в Україні, враховується не більше 25 за рік**	3 за день	5 за день	Відрядження та копія наказу про зарахування на стажування в Україні. Сертифікат/диплом для іншої країни з програмою стажування
Інформальна освіта				
3.1	Науково-практична конференція, конгрес, симпозіум: участь в одноденному заході; участь у заході тривалістю 2 дні та більше; стендова доповідь; усна доповідь. Одна й та сама доповідь повторно не враховується. Рекламні доповіді не враховуються	5* 10* 20 30	10 20 50 70	Сертифікат або диплом про участь у конференції. Доповідь підтверджується програмою події та/або публікацією в матеріалах заходу
3.2	Професійний розвиток за дистанційною формою навчання з використанням електронних навчальних ресурсів. Кількість балів, що враховуються до обов'язкового щорічного мінімуму, не має перевищувати 15 балів для україномовних та 20 балів для англійськомовних заходів**	1 бал за 2 години; англійськомовні курси відповідно до кількості балів у сертифікаті		Сертифікат
3.3	Навчання на симуляційних тренінгах або тренінгах з оволодіння практичними навичками, у тому числі під час науково-практичних конференцій, симпозіумів, з'їздів, конгресів: одноденний захід; захід тривалістю 2 дні та більше	15* 25*	20 30	Сертифікат/диплом
3.4	Тематичне навчання (фахові школи, семінари, майстер-класи тощо): одноденний захід; захід тривалістю 2 дні та більше	10* 20*	15 25	Сертифікат/диплом
3.5	Публікація статті або огляду в журналі з імпаکت-фактором	20	30 в іноземних виданнях англійською мовою	Бібліографічна довідка

* Кількість балів за заходи, які відбуваються в країнах із високим рівнем доходу (за рейтингом Світового Банку) або акредитовані за кордоном чи в Україні ЕАССМЕ/АССМЕ/АССМЕ/АССМЕ чи сертифіковані ЕАССМЕ/АССМЕ/АССМЕ під час підрахунку загальної кількості балів, множиться на 2.

** Максимальна кількість балів не обмежена, але до щорічного обов'язкового мінімуму балів безперервного професійного розвитку враховується не більше ніж зазначена в таблиці кількість балів. Пропонується встановити, що облік балів за проходження БПР буде здійснюватися з 2019 року та буде обов'язковим із 1 січня 2020 року. Щорічна перевірка особистого освітнього портфоліо з балами БПР розпочнеться з 2021 року.

- у 2021 р. для атестації необхідно подати щонайменше 50 балів безперервного професійного розвитку, отриманих у 2020 р.;
- у 2022 р. для атестації необхідно подати щонайменше 100 балів безперервного професійного розвитку, отриманих у 2020 та 2021 рр.;
- у 2023 р. для атестації необхідно подати щонайменше 150 балів безперервного професійного розвитку, отриманих у 2020, 2021 та 2022 рр.

Інші терміни вживаються в цьому Положенні в значенні, наведеному в Законах України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про професійний розвиток працівників», Основах законодавства України про охорону здоров'я. Атестація фахівців у сфері охорони здоров'я здійснюється в порядку, затвердженому МОЗ України, з метою оцінки їх професійного рівня та складності виконуваних робіт, відповідності кваліфікаційним вимогам і посадовим обов'язкам кожні п'ять років. Результати проходження БПР обов'язково враховуються під час атестації для присвоєння або підтвердження кваліфікаційної категорії або кваліфікації працівника чи продовження дії ліцензії на провадження господарської діяльності з медичної практики. МОЗ України визначено, що навчання на циклах спеціалізації, тематичного удосконалення, курсах інформації та стажування здійснюється на базі закладів вищої освіти, закладів післядипломної освіти, науководослідних установ, закладів охорони здоров'я.

Лікарська резидентура, відповідно до частини 7 статті 18 Закону України «Про освіту», проводиться в університетах, академіях, інститутах, наукових установах, закладах охорони здоров'я, визнаних МОЗ як бази лікарської резидентури. МОЗ України також затверджує Положення про навчання в інтернатурі, лікарській резидентурі, на циклах спеціалізації, тематичного удосконалення, курсах інформації та стажування, перелік спеціальностей інтернатури, лікарської резидентури та циклів спеціалізації. Положення визначає, що фінансування підвищення кваліфікації фахівців у сфері охорони здоров'я здійснюється за рахунок бюджетних коштів, коштів фізичних і/або юридичних осіб та

інших не заборонених законодавством джерел фінансування. Оплата послуг за участь у заходах інформальної освіти та оплата користування електронними та інтернет-ресурсами в процесі інформальної освіти здійснюється фахівцями у сфері охорони здоров'я за рахунок коштів фізичних та юридичних осіб, а за рішенням роботодавця — за рахунок його коштів, а також з інших джерел, не заборонених законодавством.

Удосконалення БПР за світовими стандартами, що є одним із чинників євроінтеграції української медичної освіти у світовий медичний простір, буде залежати від вивчення та використання досвіду країн зі стабільною високоефективною безперервною системою професійної підготовки та освіти медичних працівників з урахуванням національних особливостей [3]. Однак в останньому є найбільше проблем, пов'язаних із вкрай недостатнім фінансуванням освітніх інновацій у медицині та застарілою матеріально-технічною базою більшої частини навчальних, науково-дослідних, медичних закладів. Та що там казати, основна дійова особа — матеріально ущемлений український лікар — фінансово неспроможний передплатити основні науково-практичні видання за спеціальністю чи відвідати профільний з'їзд, конгрес, конференцію за межами свого міста, країни. Брак комп'ютерних навичок та мовний бар'єр також не дозволяють лікарю середнього віку активно користуватися інтернетом, де є можливість знайомитися зі світовими досягненнями медицини. Однак впровадження в державі найбільш ефективної моделі БПР сприятиме приєднанню України до міжнародного співтовариства безперервної медичної освіти, а лікарю дозволить не тільки не втрачати необхідний рівень компетентності, а також, у перспективі, формувати креативну та ерудовану особистість, спеціаліста, здатного приймати аргументовані рішення для діагностики, лікування, а також профілактики захворювань, використовуючи систему сучасних стандартів і протоколів лікування пацієнтів. Тільки такий фахівець задовольнятиме медичні потреби українського суспільства, роботодавців та й власні намагання та амбіції.

Список використаної літератури

1. Андрух В.С., Слободян М.В. Засади післядипломної медичної освіти лікарів в аспекті Болонського процесу // Практикуючий лікар. — 2013. — № 1. — С. 89-93.
2. Марушко Р.В., Марушко К.Р. Анализ международного опыта аккредитации непрерывного профессионального развития медицинских работников // Современная педиатрия. — 2018. — № 1 (89). — С. 20-28.
3. Наказ МОЗ України від 22.02.2019 № 446 «Деякі питання безперервного професійного розвитку лікарів».
4. Постанова Кабінету Міністрів України від 28 березня 2018 р. № 302 «Про затвердження Положення про систему безперервного професійного розвитку фахівців у сфері охорони здоров'я».
5. Устінов О.В. Безперервне навчання медиків: опубліковано постанову Уряду // Видавництво «Моріон» <https://www.umj.com.ua/article/124434/bezperervne-navchannya-medikiv-opublikovanopostanovu-uryadu>
6. Хвисьюк О.М., Марченко В.Т., Жеребкін В.В. Система управління якістю медичної освіти за міжнародними стандартами на післядипломному етапі // Проблеми сучасної медичної науки та освіти. — 2009. — № 1. — С. 5-6.

Надійшла до редакції 24.04.2019 р.